

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק שביעי - שמיני

ברכת המזון

סוגיה כב: צירוף אדם המגיע בסוף הסעודה

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה כב: צירוף אדם המגיע בסוף הסעודה

***

רקע

למדנו בסוגיה הקודמת את מחלוקת הראשונים בהגדרת חבורה החייבת בזימון. שיטת רבינו יונה [עמ' 316] שחיוב זימון הוא רק כשבני החבורה קבעו עצמם ביחד מתחילת הסעודה, סותרת לכאורה גמ' מפורשת המתירה לצרף אדם שהגיע בסוף הסעודה.

מקורות

- א. גמ' מז. "רב ושמואל הוו יתבי בסעודתא... גדול מברך אע"ג דאתא לבסוף"
 ב. תוס' ד"ה אילו
 רי"ף לה. "רב ושמואל הוו יתבי... דאתא בסוף סעודה"
 רא"ש סי' יח
 רמב"ם הל' ברכות פ"ה ה"ט
 מאירי ד"ה שנים שהיו אוכלין
 ג. שו"ע סי' קצז סע' א, ומשנה ברורה

מאירי ד"ה שנים שהיו אוכלין

שנים שהיו אוכלין וגמרו אכילתן בכדי שבעם, ובא אחד אליהם ורוצה לאכול כדי להצטרף עמהם לג' ולהביא עליהם חובת זמון, הואיל וכבר גמרו השנים סעודתם אין מצטרף עמהם לזמון אפילו הסב עמהם, ואם לא אכלו השנים אכילה גסה אלא אכילה בינונית, עד שאלו היו באים לפניהם דברים החביבים עליהם עדיין אוכלין מהם אף על פי שאין אוכלין פת, ואפילו מיני פירות, אין זה גמר סעודה ומצטרף זה עמהם אם הוא אוכל פת, ומזמנין כל זמן שלא הכינו עצמם לברכה, ובלבד שיסב עמהם. אבל משהכינו עצמן לברכה, כגון שאמרו הזמינו כוס לברכה או כיוצא בזה, אין אחד מצטרף עמהם. ויש מפרשים שצריך שהראשונים לא יהו שבעים כל כך שלא יאכלו פת עם אותן הדברים החביבים, והוא שלקחו בלשון ארדי וגוזלי שדרך בני אדם לאכול עמהם פת.

הסבר הסוגיה

רב ושמואל הוו יתבי בסעודתא, אתא רב שימי בר חייא הוה קמסרהב ואכיל. אמר ליה רב: מה דעתך - לאיצטרופי בהדן? אנן אכילנא לן. אמר ליה שמואל: אלו מייתו לי ארדיליא וגוזליא לאבא מי לא אכלינן?
 [גמ' מז.]

הגמ' מספרת על רב ושמואל שצירפו את רב שימי בר חייא לזימון, למרות שהוא התחיל בסעודה לאחר שהם סיימו לאכול. מסביר שמואל: "אלו מייתו לי ארדיליא וגוזליא לאבא מי לא אכלינן?", כיוון שאנו מסוגלים עדיין לאכול, הסעודה עדיין לא הסתיימה, וניתן לצרף שלישי לזימון.

הראשונים מנסחים את דינו של שמואל בשני ניסוחים: הרמב"ם [פ"ה ה"ט] פוסק: "שנים שאכלו וגמרו מלאכול ובא שלישי ואכל, אם יכולין לאכול עמו כל שהוא ואפילו משאר אוכלין מצטרף עמהן", משמע מלשונו שהוא מצטרף אליהם רק אם הם יכולים בפועל לאכול מעט, אם הם שבעים לגמרי ואינם מסוגלים לאכול דבר, הוא אינו מצטרף עמהם [כך מפורש במאירי (ד"ה שנים שהיו אוכלין)]. הרא"ש [סי' יח] מסכם את מסקנת הסוגיה: "הילכך, שנים שאכלו ואחר כך בא שלישי ואכל קודם שאמרו שנים הב לן ונכריך מצטרף עמהם", משמע מלשונו שאין צורך שהם יוכלו לאכול בפועל, ואם מותר להם מבחינה הלכתית לאכול ללא ברכה ראשונה הם מצטרפים לזימון [כך מפורש גם בטור (סי' קצ"ז)].

ניתן לפרש שלדעת הרמב"ם רק בני חבורה הסועדים ביחד יכולים להצטרף לזימון, ולכן לדעתו שלישי מצטרף לשניים רק כשיש להם יכולת ממשית לאכול ביחד [אף שלמעשה הם סיימו אכילתם טרם בואו ואינם אוכלים כאחד]. הרא"ש סובר שאין חיוב שכל בני החבורה יסעדו ביחד, וניתן לצרף שלישי לזימון לפני סיומה ההלכתי של הסעודה.

סוגייתנו המתירה לצרף לזימון אדם שהגיע בסוף הסעודה, סותרת את שיטת תלמידי רבינו יונה [לב: ד"ה שלשה], שחיוב זימון הוא רק כשבני החבורה קבעו עצמם ביחד מתחילת הסעודה. תירוץ הקושיה פשוט [וכך מפרש הביאור הלכה (סי' קצ"ז סע' א ד"ה מצטרף)], ועולה ממנו חידוש חשוב. תלמידי רבינו יונה עוסקים בחיוב לזמן, וגמ' זו עוסקת ברשות לזמן. החיוב לזמן הוא רק כששלושת בני החבורה קבעו עצמם מתחילת הסעודה, כשלא קבעו עצמם מתחילה אין להם חיוב לזמן אך הם רשאים לזמן. תלמידי רבינו יונה [לז: ד"ה ומפנין] כותבים בפירוש שהרשות לצרף שלישי היא רק כששניים קבעו עצמם ביחד מתחילת הסעודה, והשלישי הצטרף לאחר מכן. אם שלושת בני החבורה התחילו סעודה בזמנים שונים, אין להם שום רשות לזמן.

מדברי תלמידי רבינו יונה מתחדש שיש מקרה שהמברכים רשאים להחליט אם הם רוצים לזמן או לא. בשיטת הרא"ש לא מצאנו מקרה כזה, וכנראה שבכל מקרה שאין חיוב לזמן אין גם רשות לזמן.

סיכום

הגמ' אומרת שניתן לצרף אדם שלישי לזימון אף שהגיע לאחר שסיימו השניים את סעודתם. מלשון הרמב"ם משמע שצירופו מותנה בכך שהם מסוגלים להמשיך לאכול, ומלשון הרא"ש משמע שצירופו מותנה רק בכך שמותר להם להמשיך לאכול ללא ברכה ראשונה.

תלמידי רבינו יונה סוברים שחיוב זימון הוא רק כשבני החבורה קבעו עצמם ביחד מתחילת הסעודה, וסוגייתנו מחדשת שמותר לצרף לזימון אדם המגיע בסוף הסעודה, אף שהם אינם חייבים לזמן במקרה זה.

הלכה

השו"ע [סי' קצז סע' א] פוסק כרמב"ם ששלישי שהגיע לאחר שהשניים האחרים סיימו סעודתם מצטרף עמהם רק אם הם מסוגלים להמשיך לאכול, וכרא"ש שהוא מצטרף רק אם עדיין לא אמרו "הב לך ונברך"¹. המשנה ברורה [סק"ג] מוסיף על פי ה"מאמר מרדכי", שדין זה הוא אף כששניים באו לאחר שאחד סיים סעודתו².

¹ עיין ביאור הלכה [ד"ה אבל] המביא את המגן אברהם, שלשיטת רבינו יונה שאמירת "הב לך ונברך" מהווה היסח הדעת לשתייה ואינה מהווה היסח הדעת לאכילה, ניתן לצרף את השלישי עד נטילת ידיים של הראשונים, ומביא את שיטת הגר"ז מלאדי, שגם רבינו יונה מודה שלא ניתן לצרף שלישי אחר אמירת "הב לך ונברך".

² דין זה נראה ברור, שכיוון ששניים סועדים ביחד אין חילוק לגבי השלישי בין מקרה שסועד אחריהם לבין מקרה שסועד לפניהם. אך נשאלת השאלה מה הדין לגבי אדם הסועד לבדו, ולפני שגמר בדעתו לברך הגיע אדם נוסף, ולפני שהוא גמר בדעתו לברך הגיע אדם שלישי. אם סוגייתנו מגדירה "אכילה כאחד" הם יכולים לזמן, ואם סוגייתנו מגדירה צירוף אחד לשניים אחרים, הם אינם יכולים לזמן.